

УДК 811.111'42

**РИТМІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ
СУГЕСТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВІРШОВАНОГО ТЕКСТУ
(на прикладі англомовних католицьких молитов)**

Т.Б. Мудраченко, канд. філол. наук (Харків)

У статті на методологічних засадах синергетики розглядаються способи ритміко-синтаксичної організації віршованих текстів англомовних католицьких молитов, визначаються поняття й типи текстових атракторів і репелерів, з'ясовується їх роль у реалізації сугестивного потенціалу молитовних текстів. Доводиться, що тексти англомовних католицьких молитов переважно мають реверсивну ритміко-синтаксичну організацію, що спирається на циклічний атрактор глісандо. Реверсивна ритміко-синтаксична організація, закорінена на повторі паралельних конструкцій, наділяє тексти молитов високим сугестивним потенціалом.

Ключові слова: атрактор, віршований текст, репелер, ритміко-синтаксична організація, синергетика, сугестивний потенціал.

Мудраченко Т.Б. Ритмизация как основа реализации суггестивного потенциала стихотворного текста (на примере англоязычных католических молитв). В статье на методологических принципах синергетики рассматриваются способы ритмико-синтаксической организации стихотворных текстов англоязычных католических молитв, определяются понятия и типы текстовых аттракторов и репеллеров, устанавливается их роль в реализации суггестивного потенциала молитвенных текстов. Доказывается, что тексты англоязычных католических молитв преимущественно имеют реверсивную ритмико-синтаксическую организацию, опирающуюся на циклический аттрактор глissандо. Реверсивная ритмико-синтаксическая организация, основанная на повторе параллельных конструкций, наделяет тексты молитв высоким суггестивным потенциалом.

Ключевые слова: аттрактор, репеллер, ритмико-синтаксическая организация, синергетика, стихотворный текст, суггестивный потенциал.

Mudrachenko T.B. Rhythm as a basis of realising suggestive potential of a poetic text (on the basis of the English catholic prayers). The article applies synergetic principles to analyse the types of rhythmic and syntactic organization of the poetic texts of English catholic prayers. It defines the notions and types of text attractors and repellers and establishes their role in realising suggestive potential of the prayers. The article proves that the texts of English catholic prayers are mainly characterized by the reverse rhythmic and syntactic organization with the glissando attractor. The reverse rhythmic and syntactic organization based on repetition of parallel constructions predetermines high suggestive potential of the prayer texts.

Key words: attractor, poetic text, repeller, rhythmic and syntactic organization, suggestive potential, synergy.

Останнім часом все більшого поширення серед мовознавчих напрямків набуває *сугестивна лінгвістика*, оскільки ця галузь знання безпосередньо пов'язана з розв'язанням проблем комунікації як у суто лінгвістичному, так і в загальнонауковому філософському аспектах.

Сугестію, або навіювання, розуміємо за М.В. Бехтеревим як «безпосереднє прищеплення психічній сфері певного індивіда ідеї, по-

чуття, емоції та інших психофізичних станів, в обхід його «я», тобто в обхід його особистості, здатної до усвідомлення та критики» [2, с. 24].

Сугестія є компонентом звичайного, повсякденного людського спілкування, але може виступати і як спеціально організований тип комунікації, що формується завдяки особливому поєднанню *вербальних* (усний або письмовий текст) та *невербальних* (просодика, кінесика (міміка, жести),

проксеміка, такесика, ольфакторика, хронеміка, а також символіка) засобів демонстрації смислів.

Сугестивні тексти характеризуються генетичною наближеністю до віршового мовлення і в цілому мають високу ритмічність [3, с. 19]. До віршованого мовлення належать і такі первинні сугестивні тексти, як *замовляння*, *мантри* і власне *молитви* [7, с. 2], що перебувають у фокусі уваги цього дослідження.

Мета статті полягає у встановленні ролі ритму в реалізації сугестивного потенціалу віршованих текстів англомовних католицьких молитов.

Об'єктом вивчення є способи ритміко-синтаксичної організації віршованих текстів англомовних католицьких молитов, а предметом – лінгво-синергетичні особливості ритміко-синтаксичної організації, що надають цим текстам сугестивного потенціалу.

Матеріалом дослідження слугують 44 тексти англомовних католицьких молитов.

У найбільш загальному вигляді **МОЛИТВА** тлумачиться як «фіксований набір слів, що промовляється під час розмови з Богом» [16]. Психологи наголошують на першорядному значенні для молитовних практик людського підсвідомого, що мінімізує роль розуму та волі; підкреслюють індивідуально-досвідний характер молитов, що перебуває поза межею раціонального, критичного аналізу. У лінгвальному плані молитва тлумачиться як «словесний талісман», дія якого заснована на точності формулювань, що забезпечуються ритмом і повторами [18].

Християнська релігія, зокрема католицька, багато в чому наслідує іудейську традицію, маючи у своєму арсеналі літургійні та індивідуальні молитовні тексти, що прив'язані до Біблії та мають стереотипну форму. Основною лінгвальною характеристикою католицьких молитов є повторюваність синтаксичних патернів, що робить молитву схожою на замовляння [там само].

Думка про те, що ритм є конструктивним елементом віршованого тексту, який становить основу його системної організації, висувається ще представниками формальної поезики, які звертають

увагу на те, що такі тексти організуються за двома законами – *ритмічним* (власне поділом на рядки) і *синтаксичним* (поділом на синтаксичні конструкції), і ці поділи можуть збігатися або не збігатися [13, с. 102].

Розвиваючи ідеї формалістів, представники семіотичного структуралізму розглядають *рядок* як одиницю *ритміко-синтаксичної організації вірша*, що визначається сукупністю парадигматичних кореляцій, тобто відношенням рядків, що чергуються [8, с. 150].

Рядки можуть охоплювати цілі *синтаксичні конструкції* як двосторонні семіотичні утворення, що інкорпорує позначувальне (синтаксичну структуру / форму) і позначуване (семантичну структуру / значення), і частини розірваних синтаксичних конструкцій. До синтаксичних конструкцій відносимо як *прості*, *спрощені*, *ускладнені* чи *складні* речення, так і ускладнені члени речень, у тому числі відокремлені, а також компоненти складних речень, представлені предикаціями, об'єднаними підрядним або сурядним зв'язком.

Визначення принципів ритміко-синтаксичної організації віршованого тексту спирається на ієрархію *цільності синтаксичних зв'язків*, розроблену представниками лінгвопоетики М.Л. Гаспаровим і Т.В. Скулачовою [5, с. 31–32]: *найбільш цільними* є зв'язки між членами речень, вираженими службовими та самостійними частинами мови, складними власними назвами, компонентами складного присудка; *цільними* є атрибутивні, об'єктні (прямий і прийменниковий додаток), обставинні, а також предикативні зв'язки; *найменш цільними* є зв'язки між компонентами складних речень, конструкцій із прямою мовою, між парентичними, приєднувальними конструкціями, відокремленими номінативами, включно зі звертанням, а також поширеними однорідними членами речення та основним реченням.

Враховуючи цю ієрархію, услід за Н.В. Шевельовою-Гаркушею, виділяємо три моделі співвіднесення ритмічного та синтаксичного членування віршованих текстів: 1) збігання ритмічного та синтаксичного членування; 2) незбігання ритмічного

та синтаксичного членування; 3) ритміко-синтаксичне членування, що сприяє виникненню синтаксичних пауз [15, с. 40–41] (для графічного зображення ритміко-синтаксичної організації віршованої англомовної католицької молитви застосовуємо позначення авторки моделей).

Збігання ритмічного і синтаксичного членування втілюється в ритмічно й синтаксично завершених *плавних рядках*, показником яких найчастіше виступають фінальні пунктуаційні знаки та / або нещільні зв'язки між перенесеними елементами:

- (1) *O Lord our God, King of the Universe. ||
Let the wings of sleep fall upon my eyes, |
and upon my eyelids. ||
O Blessed One, |
Let me lie down in peace, |
and rise in peace. ||* (The Wings of Sleep)

Наслідком такого ритміко-синтаксичного патерну є монотонність, що приводить до автоматизації уваги, очікування, впізнання структурних елементів.

Незбігання ритмічного і синтаксичного членування має своїм наслідком утворення *плинних рядків*, що відбувається при перенесенні на наступний рядок елементів речення, об'єднаних найбільш щільними та щільними зв'язками:

- (2) *Thou preparest a table before me in the
presence ↓
of mine enemies: |
thou anointest my head with oil; | my cup
runneth ↓
over. ||* (The Lord Is My Shepherd)
- (3) *Surely goodness and mercy shall follow me
all ↓
the days of my life |* (The Lord Is My Shepherd)
- (4) *And supremely happy with Him ↓
Forever and ever in the next. ||* (The Serenity Prayer)

У прикладі (2) наявний розрив атрибутивних зв'язків, а також компонентів фразового дієслова у функції присудка, у (3) – атрибутивних зв'язків, а у (4) – адвербіальних зв'язків.

Таке перенесення відоме як стилістичний

прийом *анжамбеман* (фр. *enjambement* – перенесення): складові частини речення одного рядка (наприкінці вірша, строфи, напівстрофи) переносяться на інший, тобто метричне членування не збігається з синтаксичним.

Ритміко-синтаксичне членування, що сприяє виникненню синтаксичних пауз усередині рядків, утворює *рвані рядки*, які обіймають більше однієї синтаксичної конструкції, що створює внутрішньорядкові паузи, спричинені фінальними пунктуаційними знаками, яку у дев'ятому рядку представлено нижче тексту.

- (5) (1) *May the Sacred Three* ↓
(2) *Save*, |
(3) *Shield*, |
(4) *Surround* ↓
(5) *The Earth*, |
(6) *The household*, ↓
(7) *This eve*, |
(8) *This night*, |
(9) *Oh! ||This eve, this night,*
(10) *Each single night.* ||
(11) *Amen.* || (Celtic Prayer Around the Fire)

Ритміко-синтаксичні патерни плинних і рваних рядків використовуються для деавтоматизації уваги шляхом подолання монотонності мовлення, а також ошуканих очікувань.

Окрім ритміко-синтаксичного членування, що виражається у збіганні або незбіганні рядків і синтаксичних конструкцій, до ритмоутворювальних характеристик віршованого тексту відносимо також *однотипність синтаксичних конструкцій*, що чергуються між собою.

Неважко помітити, що тексти англомовних католицьких молитов складаються як з однотипних, повторюваних, синтаксичних конструкцій, що також називають симетричними, так і з несхожих на них, нетипових, або асиметричних. Зміна синтаксичного ритму віршованого тексту передбачає перехід від асиметрії до симетрії [10, с. 183; 11, с. 72; 15, с. 44-45].

Симетричні елементи віршованого тексту корелюють із синергетичним поняттям атрактора, асиметричні – з поняттям репелера. У системі

понять синергетики атрактор визначається як «остаточний стан або хід еволюції (тобто стійкість, тривалість) дисипативної системи» [12, с. 65].

У дослідженні сугестивного потенціалу англomовної католицької віршованої молитви услід за представниками лінгвосинергетики під атрактором розуміємо рекурентний, повторюваний [9, с. 33; 15, с. 45], симетричний (інваріантний) [5, с. 275–303] тип елементів ритміко-синтаксичної організації, що притягує до себе інші тотожні елементи [10, с. 131–132] і, отже, скріплює окремі частини тексту, створюючи в ньому рівновагу [5, с. 275–303], тим самим виконуючи функцію параметру порядку [6, с. 4; 15, с. 46].

Атрактори встановлюються за допомогою кількісного аналізу: атракторами виступають симетричні рядки, що займають близько 75 % від загальної кількості рядків тексту [15, с. 61].

Симетричність тексту знижує його інформативність, створює одноманітний ритмічний рух і посилює його сугестивний потенціал, автоматизуючи увагу.

Деавтоматизація уваги досягається за допомогою антиатракторів, або репелерів. Під антиатрактором, або репелером, розуміємо асиметричний (варіативний) тип елементів ритміко-синтаксичної організації віршованого тексту, що деформує його впорядкований ритмічний рух і приводить до асиметрії [10, с. 152]. Унаслідок несиметричності, асиметрності та незначної кількості репелери є периферійним структурами [4, с. 25–27].

У синергетиці відомі точкові, циклічні та хаотичні (дивні) атрактори. Точкові атрактори є найпростішим способом привнесення порядку до хаотичного стану; вони характеризуються односпрямованістю; циклічні атрактори є більш розгалуженими, складними та уявляються як безкінечна кількість ліній; хаотичні (дивні) атрактори тлумачаться як те, що на поверхні сприймається як абсолютний хаос, проте насправді являє собою порядок, бо базується на атракторі, концепція якого належить четвертому виміру [17].

У віршованих текстах точкові атрактори постають як скупчення максимальної кількості елементів

симетрії (плавних, плинних чи рваних рядків) [9, с. 56; 10, с. 132, 183]. Для аналізованих віршованих текстів характерним є скупчення плавних рядків, що містять паралельні синтаксичні конструкції. Наприклад:

- (6) (1) *A thousand welcomes to you with your marriage kerchief, |*
 (2) *May you be healthy all your days. ||*
 (3) *May you be blessed with long life and peace, |*
 (4) *May you grow with goodness, and with riches. ||* (Scottish Blessings for Weddings)

Точковим атрактором тут є скупчення симетричних плавних рядків (з другого по четвертий), що становлять 75 % від загальної кількості рядків молитви. Репелером виступає перший плавний рядок, що має іншу синтаксичну структуру.

Для віршованих англomовних католицьких молитов найбільш характерними є циклічні атрактори, тобто дистантне розташування елементів симетрії, які чергуються з асиметричними елементами (репелерами) в закономірній повторюваній послідовності [6, с. 41]. Саме таке чергування має місце у тексті (7). Наприклад:

- (7) (1) *Lord, | make me an instrument of your peace; |*
 (2) *Where there is hatred, | let me sow love; |*
 (3) *Where there is injury, | pardon; |*
 (4) *Where there is doubt, | faith; |*
 (5) *Where there is despair, | hope; |*
 (6) *Where there is darkness, | light; |*
 (7) *And where there is sadness, | joy. ||*
 (8) *Divine Master, |*
 (9) *Grant | that I may not so much seek to be consoled as to console; |*
 (10) *To be understood, | as to understand; |*
 (11) *To be loved, | as to love; |*
 (12) *For it is giving | that we receive, |*
 (13) *It is pardoning | that we are pardoned, |*
 (14) *And it is dying | that we are born to Eternal Life. ||*
 (15) *Amen. ||* (Prayer of St Francis)

Циклічні атрактори тут представлені плавними рядками, що збігаються з симетричними синтак-

сичними конструкціями трьох типів (з другого по сьомий, із середини дев'ятого по одинадцятий та із дванадцятого по чотирнадцятий). Симетричні рядки загалом складають 80 % від загальної кількості рядків аналізованого тексту. Репелери репрезентовані плавними рядками, співвідносними з асиметричними синтаксичними конструкціями першого, восьмого та останнього рядків. Рядки-атрактори містять конструкції-вмовляння, тоді як репелери – звертання до Бога і традиційну молитовну формулу *Amen*.

Репелерами у молитовних текстах найчастіше є конвенціональні формули, кліше, характерні для релігійних текстів. У першу чергу, це канонічні звертання до Бога, представлені номінаціями (у тому числі розгорнутими): *Lord, O Divine Master, our Lord Jesus Christ, Most merciful Redeemer, Friend and Brother, God, O Spirit, my Lord, gracious God, O Lord, O Lord our God, King of the Universe, Eternal Father, O God, O Blessed One, Lord Jesus, my Heavenly Father, O God our King*. Переважна більшість молитов завершується репелерами, вираженими молитовними формулами: *Amen, Through Our Lord Jesus Christ / Through (Jesus) Christ Our Lord Amen*.

Як стверджують методологи синергетики, як точкові, так і циклічні атрактори пов'язані з маніпулюванням та передбачуваністю. Свободу дії та мислення забезпечує лише хаотичний атрактор [12].

Представники лінгвопоетики розрізняють три типи атракторів, що лежать в основі різних способів ритміко-синтаксичної організації віршованих текстів, і називають ці атрактори музикознавчими термінами – легато (ламінальний спосіб), глісандо (реверсивний спосіб), стакато (синкопічний спосіб) та невизначений тип (комбінований спосіб) [1; 15]. Вперше музичні терміни до потреб лінгвопоетики пристосував Ю.М. Тинянов [14, с. 33].

Ця методика видається ефективною для аналізу сугестивного потенціалу віршованих текстів англомовних католицьких молитов.

Ламінарний спосіб ритміко-синтаксичної організації характерний для віршованих текстів

англомовних католицьких молитов із атрактором *legato* (італ. legato – зв'язаний), утворюваним синтаксично та семантично завершеними – *плавними* – рядками. Репелерами у таких текстах можуть виступати: а) плинні / рвані рядки; б) асиметричні плавні рядки (асиметрія найчастіше пов'язана зі зміною структури синтаксичної конструкції). Наприклад:

- (8) (1) *Bless us, |*
 (2) *O Lord, |*
 (3) *and these your gifts, |*
 (4) *which we are about to receive ↓*
 (5) *from your bounty. ||*
 (6) *Through Christ our Lord. ||*
 (7) *Amen. || (Catholic Grace)*

У наведеному тексті ламінарної ритміко-синтаксичної організації атрактором є структура легато (із семи рядків – п'ять є плавними, що становить 86 %), а репелером – стакато (1 рядок є плинним (14 %): анжамбеман наприкінці четвертого рядка розриває щільний об'єктний зв'язок).

- (9) (1) *Bless us, | O Lord, | and these your gifts, |*
 (2) *which we are about to receive from your bounty. ||*
 (3) *Through Christ our Lord. ||*
 (4) *Amen. || (Prayer for Meal)*

У тексті (9) атрактором також є патерн легато (75 %), представлений структурними частинами складнопідрядного речення в першому і другому рядках, а також парцельованою частиною цього речення у третьому рядку. Репелером є однослівна формульна кінцівка молитви *Amen*, що контрастує із рештою рядків, які є одним семантичним цілим. Ламінарний спосіб ритміко-синтаксичної організації є характерним для 20,4 % аналізованих текстів молитов.

Реверсивний спосіб ритміко-синтаксичної організації є підвидом ламінарного способу, що корелює з атрактором *glissando* (італ. glissando – ковзати, линути, плисти). Реверсивні віршовані тексти теж побудовані на плавних рядках. Особливість таких текстів пов'язана з ефектом повернення, який досягається за рахунок вживання паралельних конструкцій та різних типів повторів.

Репелерами у таких текстах, як і в текстах лямінарної ритміко-синтаксичної організації, можуть виступати: а) плинні / рвані рядки; б) асиметричні плавні рядки. Реверсивну ритміко-синтаксичну організацією із репелерами першого типу ілюструють приклади (6) і (7). Наведений далі віршований текст є прикладом реверсивної організації з репелерами, репрезентованими як плавними, так і плинними рядками:

- (10) (1) *I arise today* ↓
 (2) *Through a mighty strength, the invocation of Trinity,* |
 (3) *Through the belief in the threeness,* |
 (4) *Through confession of the oneness* ↓
 (5) *Of the Creator of Creation.* ||
 (6) *I arise today* ↓
 (7) *Though the strength of Christ's birth with his baptism,* |
 (8) *Through the strength of his crucifixion with his burial,* |
 (9) *Through the strength of his descent for the judgment of Doom.* ↓
 (10) *I arise today*
 (11) *Through the strength of love of Cherubim,* |
 (12) *In obedience of angels,* |
 (13) *In the service of archangels,* |
 (14) *In hope of resurrection to meet with reward,* |
 (15) *In prayers of patriarchs,* |
 (16) *In predictions of prophets,* |
 (17) *In preaching of apostles,* |
 (18) *In faith of confessors,* |
 (19) *In innocence of holy virgins,* |
 (20) *In deeds of righteous men.* || (St. Patrick's Breastplate)

Атрактором тут є структура легато, що втілюється повтором трьох типів конструкцій у шістнадцяти рядках (80 %). Репелером виступає структура стакато, репрезентована чотирма плинними рядками, що також становлять собою паралельні конструкції, які повторюються (20 %).

Реверсивний спосіб ритміко-синтаксичної організації притаманний 77,3 % молитов.

Синкопичний спосіб ритміко-синтаксичної

організації характеризується превалюванням плинних і рваних рядків унаслідок прийому анжамбеман та внутрішньорядкових пауз, співвідносних з атрактором стакато (італ. *staccare* – відривати, виокремлювати). В аналізованих текстах молитов цей спосіб ритміко-синтаксичної організації нами не зафіксований.

Комбінований спосіб ритміко-синтаксичної організації втілюється в результаті поєднання декількох видів ритмічного патерну вірша. При цьому кількість кожного з ритмічних патернів є недостатньою для визначення атрактора. Таким є текст молитви (5), що містить 6 плинних (55 %), 1 рваний (9 %) і 4 плавних (36 %) рядки. Комбінований спосіб ритміко-синтаксичної організації є характерним для 2, 3 % текстів.

Таким чином, тексти англомовних католицьких молитов переважно побудовані за допомогою реверсивного способу ритміко-синтаксичної організації, що спирається на циклічний атрактор глісандо. Така ритміко-синтаксична побудова, закорінена на повторі паралельних конструкцій, наділяє тексти молитов високим сугестивним потенціалом.

З огляду на низький ступінь опрацьованості запропонованої теми з позицій лінгвістики, перспективи дослідження вбачаємо в розширенні спектру прототипних текстів, що залучатимуться до аналізу, а також зіставленні ритміко-синтаксичної організації прототипних (канонічних) сугестивних текстів із прийомами ритмізації, застосовуваними для побудови сучасних сугестивних текстів.

ЛІТЕРАТУРА

- Белехова Л.І. Синтаксична організація текстів сучасної американської поезії: когнітивно-семіотичний та лінгвосинергетичний аспекти / Л.І. Белехова // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – № 838. – С. 20–28.
- Бехтерев В.М. Внушение и его роль в общественной жизни / В.М. Бехтерев. – СПб. : Питер, 2001. – 110 с.
- Болтаева С.В. Ритмическая организация сугестивного текста : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / С. В. Болтаева. – Екатеринбург, 2003. – 25 с.
- Высоцкая И.В. А есть ли асистемное? /

- И.В. Высоцкая // Системное и асистемное в языке и речи : междунар. науч. конф., 2007 г. : тезисы докл. / [под ред. М.Б. Ташлыковой]. – Иркутск : Иркутск. гос. ун-т, 2007. – С. 25–27. 5. Гаспаров М.Л. Статьи о лингвистике стиха / М.Л. Гаспаров, Т.В. Скулачева. – М. : Языки славянской культуры, 2005. – 288 с. 6. Герман И.А. Лингвосинергетика : монография / И.А. Герман. – Барнаул : Алтайская академия экономики и права, 2000. – 168 с. 7. Ільницька Л.Л. Англомовний сугестивний дискурс : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л.Л. Ільницька. – Х., 2006. – 20 с. 8. Лотман М.Ю. Анализ поэтического текста. Структура стиха / М.Ю. Лотман // О поэтах и поэзии. – СПб. : Изд-во Спб, 1999. – С. 18–253. 9. Моисеева И.Ю. Синергетическая модель текстообразования : дис. ... доктора филол. наук : 10.01.19 / Моисеева Ирина Юрьевна. – Оренбург, 2007. – 379 с. 10. Москальчук Г.Г. Структура текста как синергетический процесс / Г.Г. Москальчук. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 296 с. 11. Пищальникова В.А. Симметрия и асимметрия текста как синергетической системы / В.А. Пищальникова // Культура. Образование. Духовность : Всерос. науч.-прак. конф., посвящ. 60-летию Бийск. гос. пед. ин-та, 1999 г. : тезисы докл. – Бийск : БигПИ, 1999. – Т. 2. – С. 167–171. 12. Пригожин И. Время. Хаос. Квант. К решению парадокса времени / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 240 с. 13. Томашевский Б.В. Теория литературы. Поэтика / Б.В. Томашевский. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 334 с. 14. Тынянов Ю.Н. Поэтика. История литературы. Кино / Ю.Н. Тынянов. – М. : Наука, 1977. – 574 с. 15. Шевельова-Гаркуша Н.В. Ритміко-синтаксична організація віршованого мовлення: лінгвостістичний та лінгвосинергетичний аспекти (на матеріалі американських поетичних текстів XX – XXI ст.): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Шевельова-Гаркуша Наталя Василівна. – Херсон, 2013. – 310 с. 16. OALD = Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English [ed. by S. Wehmeier]. – [Seventh Edition]. – Oxford : Oxford Univ. Press, 2005. – 1780 p. 17. BiologyGuide [Electronic resource]. – Access : <http://www.biologyguide.ru/gbids-1271-3.html>. 18. Britannica [Electronic resource]. – Access : <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/474128/prayer>.